

Тамара Костиренко

●

**СТАТЕВО-ВІКОВА СТРУКТУРА
СОТЕННИХ МІСТЕЧОК ПОЛТАВСЬКОГО ПОЛКУ в 1775 р.
(на прикладі Великих Будищ, Старих і Нових Санжар)**

●

**AGE-SEX STRUCTURE
OF THE SOTNIA TOWNS OF THE POLTAVA REGIMENT in 1775
(on the example of Velyki Budyshcha, Stari and Novi Sanzhary)**

DOI: 10.58407/litopis.250505

© Т. Костиренко, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3139-6672>

Мета дослідження – на основі масових облікових джерел схарактеризувати статеву-вікову структуру населення парафій Великих Будищ, Старих і Нових Санжар – сотенних містечок Полтавського полку в 1775 р. Відповідно до мети поставлено такі завдання: 1) окреслити джерельну базу та стан наукової розробки проблеми в історіографії; 2) висвітлити історичні відомості про парафії; 3) проаналізувати демографічні показники населення парафій вказаних сотенних містечок (розподіл за віком і статтю, коефіцієнти фемінізації, середній вік, тип вікової структури, рівень старіння тощо). Застосовано загальнонаукові **методи** – аналіз, узагальнення й синтез, а також спеціально-історичні методи – історико-порівняльний, критика джерел, історико-демографічні. **Новизна** полягає в тому, що вперше комплексно досліджено історико-демографічні аспекти сотенних містечок Полтавського полку, які залишилися недостатньо вивченими в сучасній історіографії. **Висновки.** На основі аналізу сповідних розписів місцевих храмів визначено чисельність мешканців, коефіцієнти фемінізації, середній вік населення, рівень старіння, тип вікової структури тощо.

Ключові слова: населення, сотенне містечко, сповідний розпис, вік, стать, статеву-вікова структура.

●

The purpose of the publication is to characterize the age-sex structure of the population of parishes of the Velyki Budyshcha, Stari Sanzhary, Novi Sanzhary – sotnia towns of the Poltava regiment in 1775, based on mass accounting sources. In accordance with the goal, the following tasks are set: 1) to study the source base and the state of scientific development of the problem in historiography; 2) to present historical information about the parishes; 3) to analyze the demographic indicators of the population of parishes of the mentioned sotnia towns (distribution by age and gender, feminization rates, average age, type of age structure, level of aging, etc.) The author used general scientific **methods** such as analysis, generalization and synthesis, as well as special historical methods such as historical-comparative, source criticism, and historical-demographic. **The scientific novelty** is for the first time, the historical and demographic aspects of the sotnia towns of the Poltava regiment, which remained insufficiently studied in modern historiography, are comprehensively investigated. **Conclusions.** Based on the analysis of materials of church registration of local churches, the number of residents, feminization rates, average age of the population, level of aging, type of age structure, etc. were determined.

Key words: population, sotnia towns, materials of church registration, age, gender, age-sex structure.

Вивчення статеву-вікової структури сотенних містечок є необхідною умовою для того, щоб цілісно дослідити й зрозуміти, як функціонувало суспільство Гетьманщини в др. пол. XVIII ст. Основою для розвідки стали сповідні розписи, до яких парафіяльні священники вносили відомості про імена мешканців парафій, їх стать, вік, цивільний стан, соціальну приналежність. У вказаних джерелах записано жінок і дітей, що є перевагою у використанні, якщо порівнювати з компютами і ревізіями. До того ж сповідні розписи дозволяють глибше зрозуміти соціальні й культурні процеси ранньомодерного суспільства.

Дослідження статеву-вікової структури населення Гетьманщини XVIII ст. в сучасній українській історіографії розпочалося на поч. 2000-х рр. Вагому роль у вивченні цієї проблематики відіграв Ю. Волошин. Однією з перших студій у цьому напрямі стала його

монографія «Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII ст. (історико-демографічний аспект)». Автор проаналізував демографічні характеристики 10 слобод Стародубського полку (розподіл мешканців за статтю, віком, сімейним станом і коефіцієнт маскулінізації тощо). Джерельною базою були матеріали Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр., а також відомості третьої (1765) та четвертої (1782) ревізій населення¹.

Історико-демографічні дослідження населення Гетьманщини на основі облікових джерел, зокрема Генерального опису Лівобережної України, українськими істориками були продовжені.

Варто виокремити праці науковців, які досліджували міське населення Гетьманщини.

Серед них особливе місце посідає монографія І. Сердюка «Полкових городів обивателі: історико-демографічна характеристика міського населення Гетьманщини другої половини XVIII ст.». Він дослідив полкові міста Ніжина, Переяслава та Стародуба, проаналізувавши статеву-вікову структуру населення, особливості демографічної поведінки, показники народжуваності, шлюбності й удівства².

Чернігівський історик Д. Казіміров присвятив вивченню демографічних характеристик Менської сотні розділ дисертації «Особливості формування та розвитку сотенних структур Гетьманщини другої половини XVII – XVIII ст. (за матеріалами Менської сотні Чернігівського полку)». У ній автор визначив загальну чисельність мешканців, їх статеву-віковий склад і структуру домогосподарств. Він з'ясував, що коливання кількості осіб у різних вікових групах зумовлені природними факторами та неточністю джерел³.

У статті «Статеву-вікову та шлюбну структуру населення міста Полтави в другій половині XVIII ст.» Ю. Волошин показав статеву-вікову піраміду населення, проаналізував демографічні показники населення міста, застосувавши методи історичної демографії та розрахунки за відповідними формулами⁴.

У розвідці «Населеність домогосподарств і структура родин мешканців Полтави другої половини XVIII ст. (за матеріалами сповідних розписів)» Ю. Волошин визначив середню населеність домогосподарств, указав кількість підсусідків і слуг у дворах основних соціальних груп. Науковець проаналізував структури родин козаків, духовенства, ремісників, міщан, окреслив їхній сімейний стан⁵.

Варто виокремити групу істориків, які дослідили сільське населення Гетьманщини.

До цієї групи належить стаття «Домогосподарства сільського населення Гетьманщини в другій половині XVIII ст.: типологія і структура (на прикладі сіл Яблунівської сотні Лубенського полку)» полтавського історика О. Сакала. Він пояснив політичне й фінансове призначення сповідних розписів, розглянув їх уніфіковану структуру. Автор простежив динаміку чисельності жителів трьох сіл, упорядкував села за кількістю мешканців обох статей (с. Золотухи, Карпівці, Остапівка). До того ж учений обчислив середню населеність дворів духовенства, козаків і селян⁶.

Історик з Полтави – В. Дмитренко у статтях «Родина священиків села Шкурати Пирятинської протопопії: спроба реконструкції за матеріалами сповідних розписів другої половини XVIII ст.»⁷ та «Вікові характеристики парафіяльних ієреїв Пирятинської протопопії 60–70-х рр. XVIII ст.»⁸ проаналізував функціонування інститутів родини й шлюбу. Автор оцінив точність даних про вік мешканців сіл, визначив статеву-вікове співвідношення в родинах священників, розкрив структуру священницьких родин.

У статті «Незаміжні жінки Гетьманщини другої половини XVIII ст.» полтавська історик О. Бороденко дослідила сімейний стан жінок у селах, визначила групи незаміжніх та причини самотності, особливості записів про них у Генеральному описі Лівобережної України 1765–1769 рр. та сповідних розписах 1775 р. Авторка також висвітлила поділ на-

¹ Волошин Ю. Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII ст. (історико-демографічний аспект). Полтава: АСМІ, 2005. 312 с.

² Сердюк І. Полкових городів обивателі: історико-демографічна характеристика міського населення Гетьманщини др. пол. XVIII ст.: монографія. Полтава: АСМІ, 2011. 304 с.

³ Казіміров Д. Особливості формування та розвитку сотенних структур Гетьманщини др. пол. XVII – XVIII ст. (за мат. Менської сотні Чернігівського полку). Дис. на здобуття ст. канд. іст. наук. Київ, 2012. 265 с.

⁴ Волошин Ю. Статеву-вікову та шлюбну структуру населення міста Полтави в др. пол. XVIII ст. *Історична пам'ять*. 2011. № 1. С. 5–24.

⁵ Волошин Ю. Населеність домогосподарств і структура родин мешканців Полтави др. пол. XVII ст. (за мат. сповідних розписів). *Соціум*. 2013. Вип. 10. С. 31–50.

⁶ Сакало О. Домогосподарства сільського населення Гетьманщини в др. пол. XVIII ст.: типологія і структура (на прикладі сіл Яблунівської сотні Лубенського полку). *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. Київ, 2008. Т. 16. С. 17–40.

⁷ Дмитренко В. Родина священиків с. Шкурати Пирятинської протопопії: спроба реконструкції за матеріалами сповідних розписів др. пол. XVIII ст. *Краєзнавство*. 2010. № 3. С. 104–108.

⁸ Дмитренко В. Вікові характеристики парафіяльних ієреїв Пирятинської протопопії 60–70-х рр. XVIII ст. *Емінак*. 2018. № 1 (21). Т. 1. С. 10–14.

селення сіл Полтавського полку за статтю та віком, проаналізувала коефіцієнти маскулінізації та фемінізації⁹.

Полтавська історикня А. Момот у науковій розвідці «Сільське населення: статеві-вікова характеристика» проаналізувала населення 10 сіл, розташованих у Полтавському, Переяславському, Гадяцькому, Миргородському, Ніжинському, Лубенському, Київському та Стародубському полках др. пол. XVIII ст. Авторка встановила, що переважали молоді та дорослі люди, у статевому співвідношенні переважали чоловіки, статеві-вікова піраміда сільського населення відповідала прогресивному типу вікової структури¹⁰.

У науковій статті «Статеві-вікова структура населення Пирятинської протопопії Київської митрополії в середині XVIII ст.» Ю. Волошин дослідив загальну чисельність мешканців, співвідношення кількості чоловіків і жінок, коефіцієнт фемінізації, поділ на вікові групи, оцінив рівень старіння, визначив тип вікової структури, дослідив структуру шлюбного стану та інше¹¹.

Вищезгадана О. Бороденко з вінницьким істориком В. Тучинським написала статтю «Особливості вікових реєстрацій українського населення за матеріалами церковного та фіскального обліку другої половини XVIII ст.». Учені вказали мету створення сповідних розписів, на основі церковних і фіскальних джерел обчислили інтенсивність скупчення «віліярів» серед населення 10 сіл Полтавського полку, визначили недосконалість та неточності цифрових персоніфікованих даних у досліджуваних джерелах¹².

Дисертація дніпровського історика С. Чирука «Лютеранські колонії Південної України кінця XVIII – початку XX ст.: історико-демографічний аспект» вирізняється серед перелічених праць, адже об'єктом дослідження стали лютерани, які переселилися до колоній. Автор ретельно дослідив статеві-вікову структуру, шлюбну поведінку, динаміку природного руху населення. Для цього він використав метричні книги парафій Йозефсталь, Фрейденгаль, Старошведське і Грунау, а також ревізійні списки лютеранських колоній¹³.

Отже, аналіз історіографії засвідчує, що попри певне пожвавлення історико-демографічних досліджень, статеві-вікова структура населення сотенних містечок Полтавського полку ще спеціально не вивчалась.

Джерельною базою для дослідження історико-демографічних характеристик населення сотенних містечок стали сповідні розписи за 1775 р. Вони розміщені в Центральному державному історичному архіві України (м. Київ). У фонді 990, який налічує 1879 справ за 1729–1799 рр., є документи за Переяславсько-Бориспільської духовної консисторії¹⁴.

Вказана консисторія була органом церковно-адміністративного управління Переяславсько-Бориспільської єпархії, утвореної указом Синоду 1733 р.¹⁵ Документи з парафій, які належали до Переяславсько-Бориспільської єпархії, передавалися до її консисторського архіву. Після ліквідації цієї єпархії у 1785 р. архів було упорядковано та поділено. Одну частину документів із парафій Лівобережжя залишено у Вознесенському монастирі як колишньому осідку Переяславських і Бориспільських архієреїв у м. Переяславі, іншу частину – передано до Полтавської єпархії. Матеріали з архіву, які стосувалися Правобережжя, перевезено до Київської духовної консисторії після підпорядкування парафій на Київщині Київській митрополії¹⁶.

Для дослідження обрано справу 34, що стосується Свято-Миколаївської церкви у Великих Будищах, Свято-Троїцької церкви в Старих Санжарах та церкви Св. Архистратига Михаїла в Нових Санжарах¹⁷.

⁹ Бороденко О. Незаміжні жінки Гетьманщини др. пол. XVIII ст. (історико-демографічний аспект на прикладі облікових джерел сіл Полтавського полку). *Історична пам'ять*. 2012. Вип. 27. С. 60–68.

¹⁰ Момот А. Сільське населення: статеві-вікова характеристика. *Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.*: У 2 кн. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. Кн. 2. С. 305–316.

¹¹ Волошин Ю. Статеві-вікова структура населення Пирятинської протопопії Київської митрополії в сер. XVIII ст. В *орбіті християнської культури: Мат. наук. конф. до 1030-річчя хрещення Русі, м. Київ, 25–26 жовтня 2018 р.* Львів: Український католицький університет, 2020. С. 141–155.

¹² Бороденко О., Тучинський В. Особливості вікових реєстрацій українського населення за матеріалами церковного та фіскального обліку др. пол. XVIII ст. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського*. 2023. № 45. С. 31–38.

¹³ Чирук С. Лютеранські колонії Південної України кінця XVIII – поч. XX ст.: історико-демографічний аспект: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Дніпро, 2016. 376 с.

¹⁴ Центральный державный исторический архив Украины в м. Києві (далі – ЦДІАК України). Ф. 990. Оп. 2. Спр. 34. Арк. 804–1097.

¹⁵ Мицик Ю. Консисторія, Київська духовна консисторія. *Енциклопедія історії України*: У 10-ти т. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 5: Кон–Кю. 568 с.

¹⁶ Чернецький Є. Документи фонду «Переяславсько-Бориспільська духовна консисторія» ЦДІАК України як джерело дослідження східних теренів Речі Посполитої у XVIII ст. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2001. Т. 7. С. 49–52.

¹⁷ ЦДІАК України. Ф. 990. Оп. 2. Спр. 34. Арк. 804–1097.

За господарськими документами Полтавського полкового архіву, Свято-Миколаївська церква існувала вже у 1722 р. У 1776 р. вказану церкву було передано з Київської до Сло-в'янської та Херсонської єпархії. На той час церква мала 1 священника та 4 церковнослу-жителів, до цієї парафії належало 50 дворів та 23 бездвірні хати¹⁸. Невдовзі церква згорі-ла, і на її місці збудовано новий храм, який також було зруйновано через пожежу в 1794 р. У 1796–1801 рр. поруч споруджено новий мурований храм¹⁹.

Дата заснування Свято-Троїцької церкви в Старих Санжарах невідома. Станом на 1776 р. у парафії був 1 священнослужитель, 1 диякон, 2 церковнослужителі. До цієї пара-фії належало 50 дворів і 7 бездвірних хат²⁰.

Уперше церква Св. Архистратига Михаїла згадується у сповідних розписах за 1721 р. Станом на 1776 р. у церкві було три священники і два церковнослужителі, тоді до парафії належали 54 двори та 40 бездвірних хат²¹. Після пожежі 1780 р., що знищила дерев'яну споруду, у 1782 р. збудували нову церкву, для якої у 1784 р. архієпископ Сло-в'янський і Херсонський Никифор Феотоки видав антимінс²².

Церковний облік православного населення в Московському царстві запроваджено ука-зами 1716 та 1718 рр. з політичною та фінансовою метою. Парафіян зобов'язували спові-датися один раз на рік, за недотримання цього було передбачено штраф. Відповідно до Синодального указу 1722 р., на території Гетьманщини всі прихожани віком від 7 років мали сповідатися та причащатися в священника церкви, до якої належали²³.

Згідно з указом Синоду 1737 р., веденням за єдиним зразком сповідних розписів за-ймалися священники, які фіксували відвідування парафіянами сповіді та причастя. Вони записували поіменно присутніх на цих таїнствах і відсутніх мешканців домогосподарств через стан здоров'я або через «малолітство», тобто вік до 7 років. Сповідні розписи мали оновлюватися щорічно²⁴.

Сповідні записи вищевказаних церков заповнені скорописом XVIII ст., представлені на аркушах з обох сторін, у добре збереженому стані. Текст написано розбірливо, різними почерками з кількома виправленнями, помітно сліди від чорнил, внизу сторінок є маргі-нальні записи. Під цими реєстрами стоять підписи священнослужителів. Ці ознаки свід-чать про ретельну роботу укладачів і автентичність облікових документів.

Для перевірки ступеня точності сповідних розписів, зважаючи на кількість «ювілярів» віком від 25 до 60 років, обчислено індекс Віпла (Whipple index) за спеціальною форму-лою:

$$I_{wh} = \frac{\sum_{i=6}^{25} p_i \text{ із закінченням на } 0 \text{ і } 5}{\frac{1}{5} \sum_{i=5}^{23} 2^i p_i} \times 100,$$

де I_{wh} – індекс Віпла, P – кількість населення.

Отримані показники проаналізувала (див. табл. 1), використавши стандарт ООН для вимірювання індексу Віпла²⁵.

Табл. 1. Якість даних за індексом Віпла у сповідних розписах парафій:

Стандарт ООН для обчислення індексу Віпла			Отримані показники		
Індекс Віпла	Якість даних	Відхилення від ідеалу, %	Парафії	Індекс Віпла	Якість даних
<105	дуже точні	<5	–	–	–
105 – 110	відносно точні	5 – 9,99	Михайлівська	107	відносно точні
110 – 125	хороші	10 – 24,99	–	–	–
125 – 175	погані	25 – 74,99	Миколаївська	143	погані
			Троїцька	158	
>175	дуже погані	≥75	–	–	–

Подана таблиця свідчить, що неточність даних в облікових джерелах пов'язана з усною традицією повідомлення та обрахунку віку в ранньомодерному суспільстві, за якою число прожитих років заокруглювали на «0» та «5», часто не знали або не пам'ятали

¹⁸ Православна церква на півдні України (1775–1781) / Упор.: Лиман І. *Джерела з історії Південної України*. За-поріжжя: «РА – ТанDEM – У», 2004. Т. 4. С. 162.

¹⁹ Полтавіка. Полтавська Енциклопедія: У 12 т. / Гол. ред. О. Білоусько. Полтава: Полтавський літератор, 2009. Т. 12: Релігія і церква. С. 104–105.

²⁰ Православна церква на півдні України (1775–1781). С. 162.

²¹ Там само.

²² Полтавіка. Полтавська Енциклопедія. С. 430.

²³ Сакало О. *Джерела історичної демографії: сповідний розпис. Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. Київ, 2009. Т. 19 (1). С. 380.

²⁴ Дмитренко В. Демографічні аспекти функціонування інституту сім'ї у культурі ранньомодерного українського суспільства сер. XVIII ст. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2013. Вип. 24. С. 13.

²⁵ Волошин Ю. Статеві-вікова та шлюбна структура населення міста Полтави... С. 7.

дату свого народження і загалом не переймалися щодо цього. До того ж на достовірність даних негативно вплинуло те, що більшість населення Гетьманщини не мала календарів та годинників, тому люди визначали час за допомогою церковних дзвонів і релігійних свят²⁶.

З огляду на це, жителям міст і сіл було складно визначити дати, місяці, роки. Не було чіткої системи визначення віку, тому люди асоціювали власні дні народження з пам'ятними подіями (пожежами, неврожаями, храмовими святами тощо). Дітей називали на честь святих, іменини яких були найближчими до дати народження. Проте літні люди часто забували рік народження й заокруглювали власний вік. Ці проблеми зумовили внесення недостовірних даних про вік, які не перевіряли священнослужителі через незбереженість метричних книг або нестачу часу на порівняння при складанні сповідних розписів²⁷.

Київська історикиня О. Романова проаналізувала неточності в роках парафіян, вказаних у сповідних розписах, і виокремила такі причини: укладачі могли бути неуважними і неграмотними; представники духовенства вносили дані про вік на основі усного опитування або переписували минулорічну інформацію без внесення змін. Учена зауважила, що недостовірні відомості є підтвердженням байдужого ставлення людей до власного та чужого віку, тому клір ненавмисно допускався помилок щодо віку, імен, складу сімей прихожан у XVIII ст.²⁸

У зв'язку з цим, на якість даних у сповідних розписах (див. табл. 1) вплинули їхні укладачі – представники духовенства, авторство яких ми спробували з'ясувати. Зокрема у трьох розписах схожі за змістом маргінальні записи, розташовані внизу сторінок, у яких названо містечка і церкви, сани та імена представників кліру за таким зразком: «До цього розпису протопопії Полтавської містечка Старого Санжарова церкви Святотроїцької ієрей Симеон Іосифов руку приложив»²⁹. Згідно з тлумачним словником, застаріле «приложити руку» означає підписатися³⁰, але цей вираз не гарантує авторство, тому його важко ідентифікувати.

Під реєстром Михайлівської парафії у Нових Санжарах підписались ієрей і намісник Павло Іосифов Сачавець та ієрей Іоанн Павлов Сачавець. Проте в розписі простежується тільки один почерк, який, імовірно, належить сину ієрея – Іоанну. Серед 435 прихожан віком від 25 до 60 років «ювілярами» були 106 осіб, тобто 21%. Індекс Віпла становить 107 і вказує на відносно точну якість даних.

Наприкінці реєстру Миколаївської церкви, яка розташовувалась у Великих Будищах, поставили підписи священник Леонтій Трипольський та диякон Василь Стефанов Стружка. У розписі помітно два схожі почерки. Імовірно, обидва укладачі не мали достатньої обізнаності щодо віку прихожан, що призвело до поганої якості даних, підтвердженої індексом Віпла, який становить 143. Визначено 83 «ювіляри» серед 263 вірян віком від 25 до 60 рр., тобто 32%.

У розписі згадано Троїцької церкви в Старих Санжарах простежуються два почерки. Зважаючи на маргінальні записи, їх створили ієрей Симеон Іосифов та диякон Яків Данилов, проте безпосередньо під реєстром стоїть підпис лише ієрея Симеона Іосифова. Поміж 301 парафіянина налічувалось 103 «ювіляри» віком від 25 до 60 рр., що сягає 34%. Якість даних погана, оскільки індекс Віпла становить 158.

Варто проаналізувати, як вплинув вік представників духовенства на якість укладання сповідних розписів.

У Михайлівській церкві, де обидва ієреї належали до однієї родини, старший за віком Павло Сачавець (61 р.), вірогідно, передав обов'язки своєму сину Іоанну (32 р.) у створенні сповідного розпису. Цим можна пояснити підпис батька під реєстром, який формально його погодив.

Схожа ситуація в Троїцькій церкві, де диякон Яків Данилов (28 р.), створив розпис, імовірно, під керівництвом старшого ієрея, бо тільки Симеон Іосифов (45 р.) підписався під реєстром. Це може свідчити про його впливовість у парафії як сорокап'ятирічного священника й більший досвід, однак індекс Віпла вказує на погану якість даних.

У Миколаївській церкві священник Леонтій Трипольський (32 р.) та диякон Василь Стружка (27 р.) на момент складання розпису були майже ровесниками. Імовірно, їхня молодість і можлива нестача досвіду спричинили погану якість даних.

²⁶ Сердюк І. Особливості відображення вікових категорій населення Лівобережної України в Румянцевському описі Малоросії. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2008. Вип. 133–134. С. 58–59.

²⁷ Борошенко О., Тучинський В. Особливості вікових реєстрацій українського населення... С. 33.

²⁸ Романова О. Сповідальні книги Київської митрополії XVIII ст. як спосіб церковного контролю за мораллю парафіян. *Український історичний журнал*. 2008. № 4. С. 125–126.

²⁹ ЦДІАК України. Ф. 990. Оп. 2. Спр. 34. Арк. 964–979.

³⁰ Словник української мови: У 11 т. / Редкол.: І. Білодід (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 7: Поїхати–Приробляти. 1976. 723 с.

Попри те, що старші представники духовенства були більш досвідчені, ніж молоді, ймовірно, їхній вік не вплинув на якість ведення реєстрів. Оскільки за індексом Віпла, тільки один із трьох розписів визначено як відносно точний.

Схожий результат отримав Ю. Волошин. На прикладі сповідного розпису 1775 р. історик обчислив індекс Віпла і з'ясував, що якість даних погана. Хоча ці дані заповнив шістдесятитворічний ієрей Микола Любич, який, імовірно, був добре обізнаний щодо парафіян однієї з полтавських церков³¹. Неточність даних значною мірою пов'язана з недостатньою ретельністю у їх веденні, а не з віком і досвідом укладача.

О. Романова дійшла висновку, що священники банально не знали власних прихожан, про що свідчать приклади недбальства у виконанні їхніх обов'язків. Порівнюючи сповідальні розписи з іншими джерелами, дослідниця знайшла неточності щодо імен, віку, кількості дітей у сім'ях тощо. Наприклад, проаналізувавши сповідальні книги 1737 і 1738 рр. разом із матеріалами допиту 1737 р., вона виявила низку розбіжностей у складі родини парафіянина Івана Чортюнка: під час допиту він назвав імена й вік трьох дітей, тоді як у сповідних розписах за 1737–1738 рр. змінився вік і кількість дітей з трьох до п'яти. При цьому священник Корнилій, який хрестив його дітей, заявив, що не знає точної їх кількості. У зв'язку з цим дослідниця застерігає: інформацію зі сповідних розписів використовувати обережно та ретельно аналізувати³².

І. Сердюк зауважив, що заокруглення прожитих років спричиняє неправильне відображення вікової структури населення, у якій помітно значні «зростання» чи «провали» кількості людей у різних вікових групах. З огляду на це, під час історико-демографічних досліджень прийнято визначати частку «ювілярів» серед населення³³.

У зазначених парафіях Великих Будищ, Старих і Нових Санжар загалом індекс Віпла становить 132, що свідчить про погану якість даних. Подібний результат отримав Ю. Волошин, проаналізувавши сповідні розписи 6 церков м. Полтави, у яких цей показник сягнув 141³⁴.

Натомість В. Дмитренко визначив, що якість даних 8 з 14 сповідних розписів Пирятинської протопопії 1758 р. відносно точна та добра. Він зауважив, що попри певні неточності у відомостях про вік сільських мешканців, їх можна вважати репрезентативними в історико-демографічному дослідженні. Наприклад, за допомогою індексу Віпла учений виявив невелике зупинення «ювілярів» у парафіях таких сіл: Грабарівка (105), Гурбинці (106), Кручі (110), Карпилівка (111), Корові та Приходьки (115). Матеріали церковного обліку населення з Усівки (126), Харківців (129), Шкурат (131), Яцин (142) вирізняються поганою якістю даних про вік, а з Бубнів (178) та Митченків (181) – дуже поганою³⁵.

В іншому дослідженні Ю. Волошина, яке охоплювало 15 сільських і 2 міські парафії Пирятинської та Яблунівської сотень, індекс Віпла становив 118. У такий спосіб науковець засвідчив, що загалом якість даних у сповідних розписах за 1758 р. була доброю. Цей результат узгоджується з висновками В. Дмитренка, який також досліджував статеву-вікову структуру населення Пирятинської протопопії. Водночас Ю. Волошин знайшов значні неточності у фіксації віку прихожан у трьох парафіях: у місті Пирятині (індекс Віпла – 177), у селах Кейбалівці (206) та Круподеренцях (251), пояснивши це проявами несумлінності місцевих ієреїв³⁶.

О. Борошенко та В. Тучинський визначили, що індекси Віпла за церковними документами з семи сіл Полтавського полку свідчать про дуже точну якість даних: у Головачі – 42, у Куклинях – 60, у Стасовцях – 71, у Диканьці та Рибцях – 91, у Жуках – 97, а в Горбанівці – 102. Натомість показники трьох інших сіл підтверджують погану якість даних: у Пушкарівці – 150, у Трибах – 171 і дуже погану у Розсошенцях – 183. Середній індекс Віпла для цих 10 населених пунктів становить 116³⁷.

Повернімося до проблем аналізу вищезазначених парафій: у деяких осіб не вказано вік взагалі. У Свято-Миколаївській парафії відсутні дані про вік у 2 чоловіків і 4 жінок, а в розписі церкви Св. Архистратига Михаїла не зазначено вік в 1 чоловіка.

Трапляється неправдоподібна різниця у віці між батьками та дітьми. Наприклад, у парафії Св. Архистратига Михаїла вказано, що чоловік Іван (30 р.) мав дружину Анну (12 р.) та однорічного сина Гавриїла.

³¹ Волошин Ю. Статеву-вікова та шлюбна структура населення міста Полтави... С. 9.

³² Романова О. Сповідальні книги Київської митрополії... С. 126–135.

³³ Сердюк І. Особливості відображення вікових категорій... С. 61.

³⁴ Волошин Ю. Статеву-вікова та шлюбна структура населення міста Полтави... С. 8.

³⁵ Дмитренко В. Вікові характеристики парафіяльних ієреїв... С. 11.

³⁶ Волошин Ю. Статеву-вікова структура населення Пирятинської протопопії... С. 148–149.

³⁷ Борошенко О., Тучинський В. Особливості вікових реєстрацій українського населення... С. 31–33.

У досліджуваних сповідних розписах не згадуються особи, які уникнули сповіді або були відлучені від неї, за винятком дітей, що не досягли семирічного віку й не сповідалися через малолітство.

У сповідних розписах церкви Св. Архистратига Михаїла та Свято-Миколаївської парафії немовлята не згадуються. Натомість у парафії Свято-Троїцької церкви зафіксовано 9 хлопчиків і 17 дівчаток віком від 1 до 6 місяців.

Помилки часто траплялися в церковній документації, і архієреї намагалися зменшити їхню кількість. Так, митрополит Арсеній Могилянський у розпорядженні від 27 лютого 1759 р. зобов'язував священнослужителів перевіряти вік парафіян за попередніми записами. Він також наказував щороку додавати один рік, а не фіксувати його зі слів самих вірян³⁸. Але цей указ не сприяв суттєвому підвищенню достовірності вікових показників у сповідних розписах.

Завдяки належному стану збереженості вищевказаних джерел вдалося визначити кількість жителів у парафіях сотених містечок станом на 1775 р. Найбільше вірян проживало в парафії Св. Архистратига Михаїла – 1214 осіб (596 чол. та 618 жін.). У Свято-Троїцькій парафії налічувалось 918 осіб (446 чол. та 472 жін.), а найменше – у Свято-Миколаївській парафії, де мешкало 698 осіб (334 чол. та 364 жін.) (див. табл. 2, 3, 4). У сповідних розписах внесено дані про жителів дворів духовенства й козаків, а також виокремлено групу бездворових.

Табл. 2. Статеві-вікова структура населення Свято-Миколаївської парафії:

Вікові групи	Абсолютна частка			Показники структури, %			К _{фем}
	Усього	Чоловіків	Жінок	Вікова група	Чоловіків	Жінок	
0–4	84	32	52	12,03	38,10	61,90	163
5–9	70	31	39	10,03	44,29	55,71	126
10–14	79	38	41	11,32	48,10	51,90	108
15–19	91	43	48	13,04	47,25	52,75	112
20–24	79	46	33	11,32	58,23	41,77	72
25–29	58	23	35	8,31	39,66	60,34	152
30–34	54	28	26	7,74	51,85	48,15	93
35–39	43	23	20	6,16	53,49	46,51	87
40–44	38	19	19	5,44	50,00	50,00	100
45–49	23	10	13	3,30	43,48	56,52	130
50–54	28	15	13	4,01	53,57	46,43	87
55–59	15	10	5	2,15	66,67	33,33	50
60–64	9	6	3	1,29	66,67	33,33	50
65–69	11	5	6	1,58	45,45	54,55	120
>70	10	3	7	1,43	30,00	70,00	233
Не вказано	6	2	4	0,86	33,33	66,67	200
Разом	698	334	364	100	47,85	52,15	109

Табл. 3. Статеві-вікова структура населення Свято-Троїцької парафії:

Вікові групи	Абсолютна частка			Показники структури, %			К _{фем}
	Усього	Чоловіків	Жінок	Вікова група	Чоловіків	Жінок	
0–4	143	70	73	15,58	48,95	51,05	104
5–9	139	75	64	15,14	53,96	46,04	85
10–14	146	74	72	15,90	50,68	49,32	97
15–19	95	39	56	10,35	41,05	58,95	144
20–24	70	27	43	7,63	38,57	61,43	159
25–29	60	29	31	6,54	48,33	51,67	107
30–34	66	36	30	7,19	54,55	45,45	83
35–39	31	16	15	3,38	51,61	48,39	94
40–44	46	19	27	5,01	41,30	58,70	142
45–49	50	25	25	5,45	50	50	100
50–54	28	17	11	3,05	60,71	39,29	65
55–59	14	8	6	1,53	57,14	42,86	75
60–64	12	2	10	1,31	16,67	83,33	500
65–69	7	4	3	0,76	57,14	42,86	75
>70	11	5	6	1,20	45,45	54,55	120
Разом	918	446	472	100	48,58	51,42	106

³⁸ Сердюк І. Точність вказання віку в документах метричного обліку населення Київської єпархії XVIII ст. *Держава і церква в новітній історії України: зб. статей за мат. IV Всеукр. наук. конф. «Держава і церква в новітній історії України» (21–22 листопада 2012 р.)*. Полтава: ПНПУ ім. В. Короленка, 2013. С. 290.

Табл. 4. Статеві-вікова структура населення парафії Святого Архистратига Михаїла:

Вікові групи	Абсолютна частка			Показники структури, %			К _{фем}
	Усього	Чоловіків	Жінок	Вікова група	Чоловіків	Жінок	
0–4	176	101	75	14,50	57,39	42,61	74
5–9	129	58	71	10,63	44,96	55,04	122
10–14	150	67	83	12,36	44,67	55,33	124
15–19	161	75	86	13,26	46,58	53,42	115
20–24	130	65	65	10,71	50,00	50,00	100
25–29	99	47	52	8,15	47,47	52,53	111
30–34	83	44	39	6,84	53,01	46,99	89
35–39	47	20	27	3,87	42,55	57,45	135
40–44	75	37	38	6,18	49,33	50,67	103
45–49	60	26	34	4,94	43,33	56,67	131
50–54	45	22	23	3,71	48,89	51,11	105
55–59	23	14	9	1,89	60,87	39,13	64
60–64	20	12	8	1,65	60,00	40,00	67
65–69	7	3	4	0,58	42,86	57,14	133
>70	8	4	4	0,66	50,00	50,00	100
Не вказано	1	1	0	0,08	100,00	0,00	0
Разом	1214	596	618	100,00	49,09	50,91	104

Встановлено, що в зазначених парафіях жінки кількісно переважали чоловіків, що було характерним для тогочасного населення Гетьманщини. З огляду на це, обчислено коефіцієнт фемінізації; поділивши загальну кількість жінок у кожній парафії на кількість чоловіків, отриману частку помножено на 100. Найбільший коефіцієнт фемінізації сягнув 109 у Свято-Миколаївській парафії. У Свято-Троїцькій церкві цей коефіцієнт становив 106, а в парафії Св. Архистратига Михаїла найменший – 104 (див. рис. 1, 2, 3).

Рис. 1. Статеве співвідношення населення Свято-Миколаївської парафії:

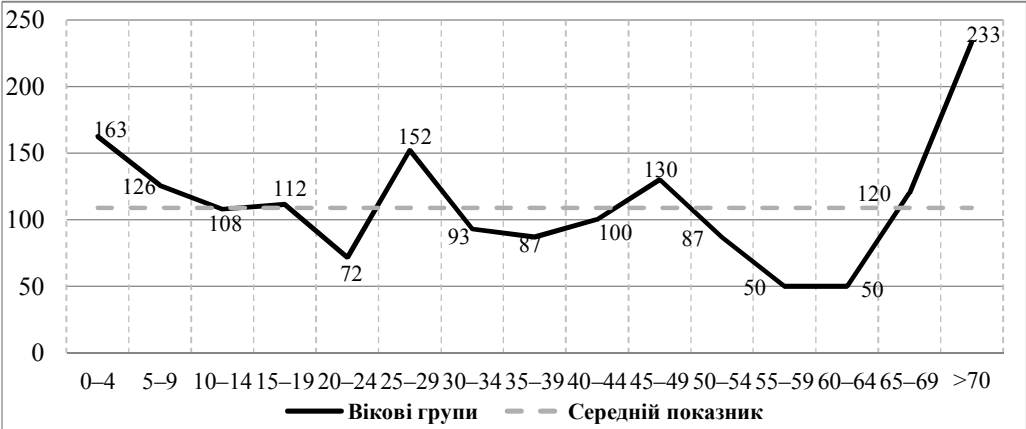

Рис. 2. Статеве співвідношення населення Свято-Троїцької парафії:

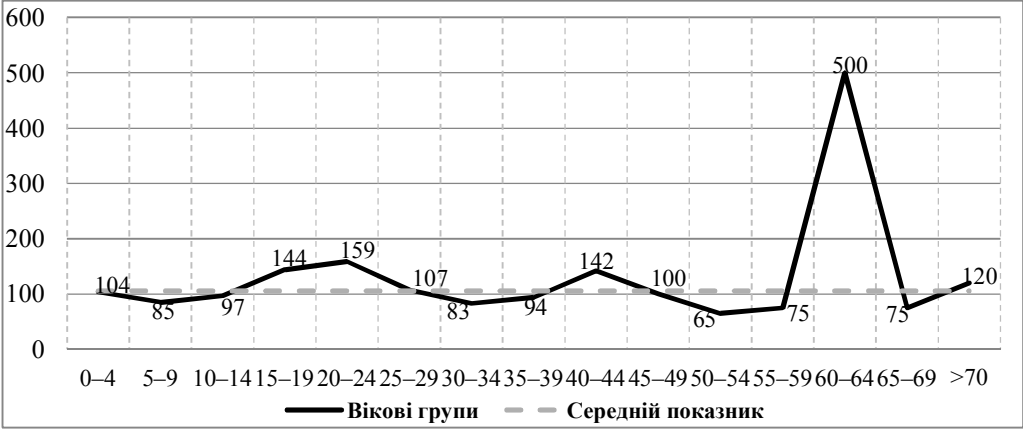
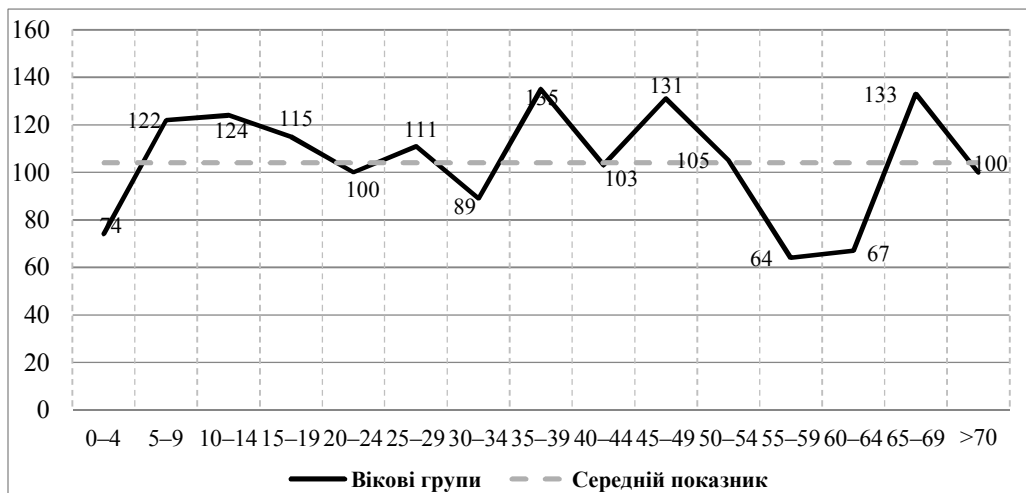

Рис. 3. Статеве співвідношення населення в парафії Святого Архистратига Михаїла:

Проаналізуємо детальніше статеве-вікове співвідношення населення Свято-Миколаївської парафії. Воно демонструє типову для традиційного суспільства демографічну картину, де частка жінок перевищує частку чоловіків уже з молодшого віку і цей дисбаланс посилюється у старших вікових групах. Дівчата переважали у дитячих (0–14 рр.) та деяких молодих (15–19, 25–29, 45–49 рр.) вікових групах, у групі похилого віку (65–69 рр.), що підтверджується як відсотковим співвідношенням статей, так і коефіцієнтом фемінізації (див. табл. 2, рис. 1). Особливо високий показник спостерігається для вікової групи старше 70 р. ($K_{\text{фем}} = 233$), що може свідчити про помилки обліку, недореєстрацію чоловіків, або ж високу смертність чоловіків у попередніх вікових групах. Натомість у групах 20–24, 30–34, 35–39 рр. коефіцієнт фемінізації знижується, що, імовірно, пов'язано зі смертністю жінок під час народження дітей чи ускладнень після пологів, ослабленням організму. У групах 50–64 рр. також зафіксовано перевагу чоловіків. У працездатній групі 40–44 рр. співвідношення обох статей вирівнялось ($K_{\text{фем}} = 100$), однак у наступній групі (45–49 рр.) знову переважали жінки ($K_{\text{фем}} = 130$).

Для порівняння наведемо приклади з досліджень Ю. Волошина. У 6 парафіях м. Полтави за 1775 р. було 3822 жінок і 3701 чоловік, тому коефіцієнт фемінізації отримано 105³⁹. У статеве-віковій структурі населення 17 парафій Пирятинської протопопії в 1758 р. визначено коефіцієнт маскулінізації 101 (5965 чоловіків і 5879 жінок). Зазвичай при народженні співвідношення між кількістю хлопчиків і дівчат становить у середньому 105. Якщо цей показник перевищує 110 або нижчий за 100, це може свідчити про неповну реєстрацію народжених. Із часом це співвідношення змінюється: унаслідок підвищеної смертності серед хлопчиків у ранньому дитинстві воно знижується, тоді як у репродуктивному віці навпаки – може зростати через вищу смертність серед жінок⁴⁰.

Доцільно виокремити ще один важливий демографічний показник – середній вік населення, що розраховується як середнє арифметичне зважене через ділення загальної кількості людино-років на загальну чисельність населення⁴¹. Визначено середній вік мешканців у трьох парафіях: Свято-Троїцькій – 21,2 р., Архистратига Михаїла – 22,8 р., Свято-Миколаївській – 23,9 р. Найнижчий показник зафіксовано у Свято-Троїцькій парафії містечка Старі Санжари: поділено загальну кількість людино-років (19426) на чисельність населення (918) і отримано середній вік 21,2 р. Зазначені показники підтверджують, що молоде населення було типовим явищем ранньомодерного суспільства.

За класифікацією шведського демографа Акселя Густава Зундберга, тип вікової структури трьох парафій визначено як прогресивний, згідно з яким частка дитячої вікової групи 0–14 рр. має становити 40%, а старше 60 рр. – до 10% від загальної кількості населення⁴². Однак статеве-вікові піраміди не мають чіткої геометричної форми, і вони ще раз доводять відносно точну й погану якість використаних сповідних розписів. Проаналізовано,

³⁹ Волошин Ю. Статеве-вікова та шлюбна структура населення міста Полтави... С. 10–11.

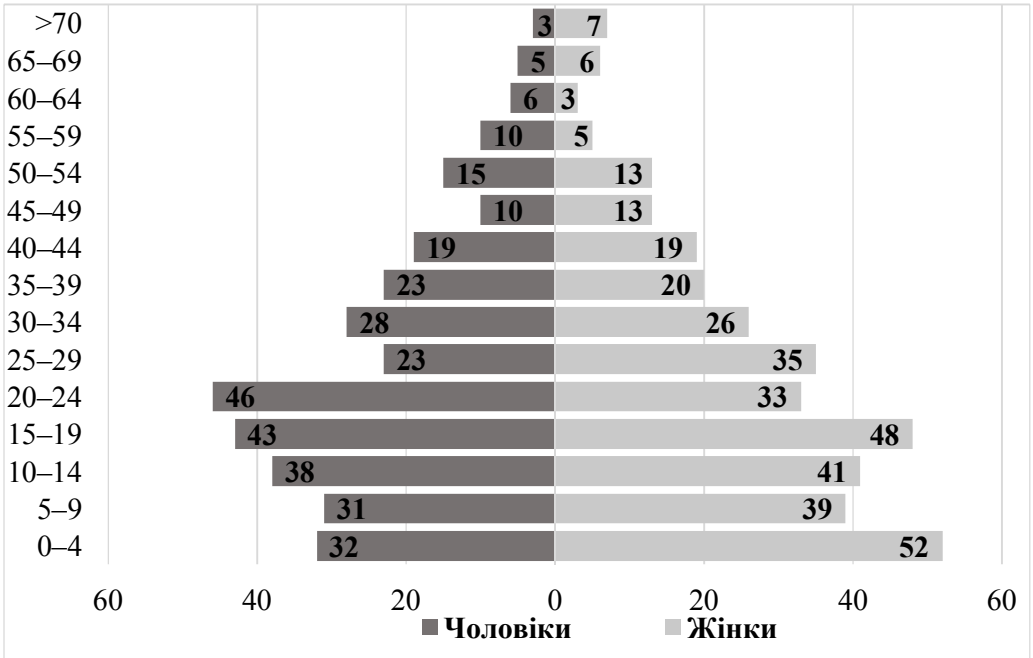
⁴⁰ Волошин Ю. Статеве-вікова структура населення Пирятинської протопопії... С. 143.

⁴¹ Статистичні терміни. Державна служба статистики України. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile1_c_files/termin.htm.

⁴² Гладун О. Нариси з демографічної історії України XX ст.: монографія. Київ, 2018. С. 20.

що в парафії Архистратига Михаїла проживало 455 дітей (37,5%) і 35 людей похилого віку (2,9%). З-поміж вірян Свято-Троїцької церкви налічувалося 428 дітей (46,6%) і 30 людей літнього віку (3,27%). Серед прихожан Свято-Миколаївської церкви було 233 дитини (33,38%) і 30 літніх людей (4,3%) (див. рис. 4, 5, 6).

**Рис. 4. Статеві-вікова піраміда населення
Свято-Миколаївської парафії:**

**Рис. 5. Статеві-вікова піраміда населення
Свято-Троїцької парафії:**

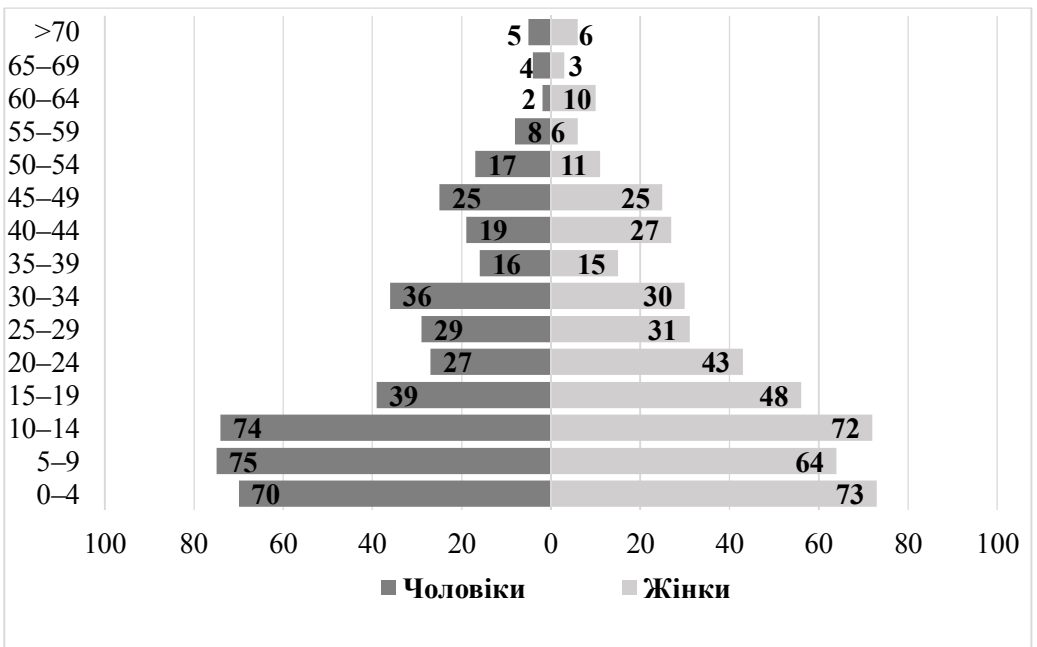
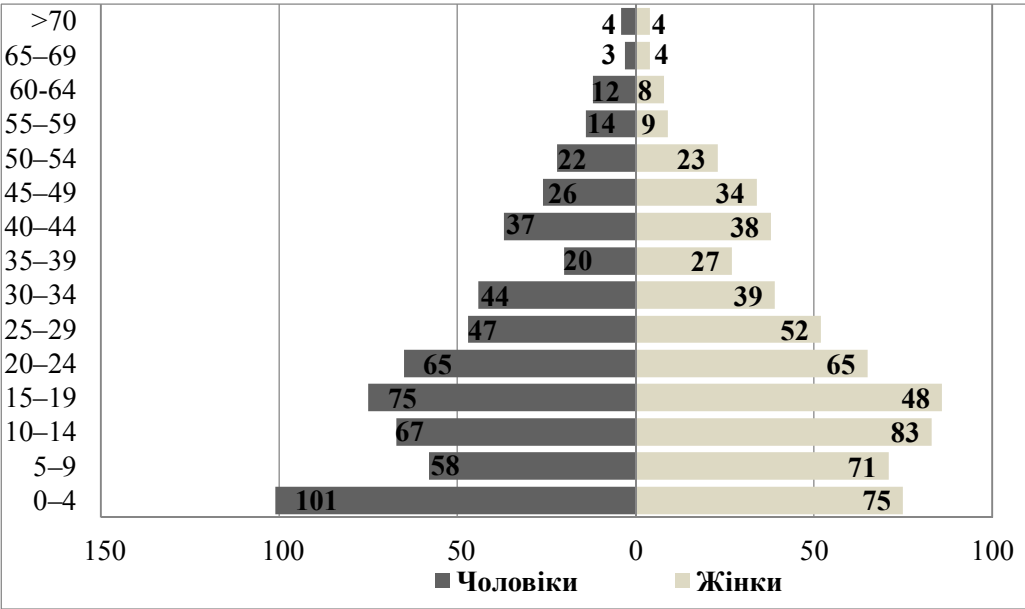

Рис. 6. Статеві-вікова піраміда населення парафії Святого Архистратига Михаїла:

Отримані дані свідчать про те, що для прогресивного типу вікової структури населення характерна традиційна модель відтворення, що супроводжується високими показниками народжуваності та смертності (особливо у молодших вікових групах), низькою середньою тривалістю життя, повільними темпами зростання кількості населення і переважаням молоді. Це підтверджують збудовані піраміди з широкою основою та звуженою вершиною.

Для визначення рівня старіння населення використано шкалу, розроблену Ж. Боже-Гарньє та вдосконалену Е. Россетом. Спочатку розраховано відповідний коефіцієнт за формулою: $A_{60+} = P_{60+} / P \times 100$, де P_{60+} – кількість осіб віком 60 рр. і старше, а P – загальна кількість населення. За результатами обчислень для 3 парафій, значення коефіцієнта не перевищує 4. Відповідно до шкали старіння, коефіцієнт нижче 8 свідчить про перебування населення на етапі демографічної молодості⁴³.

Згідно з віковим поділом населення за біологічним та економічним типом, що запровадили французькі демографи Луї Анрі та Алан Блюм⁴⁴, поділено населення парафій на групи (див. табл. 5).

Табл. 5. Біологічний та економічний типи поділу населення парафій:

Біологічний тип:						
	Свято-Миколаївська церква		Свято-Троїцька церква		Церква Архистратига Михаїла	
Вікова група	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Молоді (0–19 р.)	324	46,4	523	57	616	50,7
Дорослі (20–59 р.)	338	48,4	365	39,8	562	46,3
Літні (>60 р.)	30	4,3	30	3,3	35	2,9
Не вказано вік	6	–	1	–	1	–
Економічний тип:						
	Свято-Миколаївська церква		Свято-Троїцька церква		Церква Архистратига Михаїла	
Вікова група	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Допродуктивна (0–14 р.)	233	33,4	428	46,6	455	37,5
Продуктивна (15–64 р.)	438	62,8	472	51,4	743	61,2
Постпродуктивна (>65 р.)	21	3,0	18	2,1	15	1,2
Не вказано	6	–	1	–	1	–

⁴³ Гладун О. Нариси з демографічної історії України XX ст. С. 132.

⁴⁴ Волошин Ю. Статеві-вікова та шлюбна структура населення міста Полтави... С. 16.

Загалом у трьох парафіях переважала молода вікова група (0–19 р.) у межах біологічного типу та продуктивна частина населення (15–64 р.) у межах економічного типу. Усього налічувалось 1463 молодих, а людей продуктивного віку 1653.

За біологічним поділом населення визначено, що серед трьох церков Свято-Троїцька парафія мала найбільше молодих людей – 524, що становить 57%.

Відповідно до економічного типу населення, з-поміж трьох парафій, у Свято-Миколаївській церкві було найбільше людей продуктивного віку – 438, тобто 62,8%. Хоча церква Архистратига Михаїла мала найбільшу абсолютну кількість (743 особи), її відсоток від загальної чисельності прихожан (61,2%) був трохи меншим, ніж у Свято-Миколаївській церкві.

Найменшу групу становили літні люди (старше 60 рр.) – 95 осіб, з них 41 належала до продуктивної вікової групи, а 54 особи віднесено до постпродуктивної групи (від 65 рр.).

Описана статеві-вікова структура притаманна для традиційного суспільства, на якість життя якого впливали часті міграції, посухи, неврожаї, пожежі та війни др. пол. XVIII ст. на території Гетьманщини. Наприклад, у 1766, 1773–1774 рр. Гетьманщина потерпала від посух, що призвели до зниження врожайності, підвищення цін на хліб та, як наслідок, збільшення рівня смертності⁴⁵.

На умови життя населення здавна впливали як природні катаклізми – град, посухи, поширення сарани, неврожаї, – так і антропогенні чинники, зокрема вирубка лісів, пожежі тощо. Наприклад, у серпні 1779 р. жителям Нових Санжар довелося боротися з стихійною проблемою – засиллям сарани, яка літала протягом двох днів і винищила посіви⁴⁶.

У певні роки врожайність була настільки низькою, що не забезпечувала потреб селян, значна частина яких недоїдала. Особливо критичною стала ситуація у 1786–1787 рр., коли сильні морози знищили посіви озимини. Близько 45% жителів Лівобережної України у 1780-х рр. не були достатньо забезпечені хлібом. Вартість хліба зростала, залежала від місцевості, рівня врожаю, економічної діяльності населення тощо⁴⁷.

Отже, сповідні розписи є цінними джерелами для аналізу соціальних та історико-демографічних характеристик населення Гетьманщини др. пол. XVIII ст.

References

- Bilousko, O. (Ed.). (2009). *Poltavika. Poltavska Entsyklopediia [Poltavyka. Poltava Encyclopedia]*. Poltava, Ukraine.
- Borodenko, O. (2012). Nezamizhni zhinky Hetmanshchyny dr. pol. XVIII st. (istoryko-demografichnyi aspekt na pryklady oblikovykh dzherel sil Poltavskoho polku) [Unmarried women of the Hetmanshchyna in the second half of the 18th c. (historical-demographic aspect based on the accounting sources of villages of the Poltava regiment)]. *Istorychna pamiat – Historical memory*, 27, P. 60–68.
- Borodenko, O., Tuchynskiy, V. (2023). Osoblyvosti vikovykh reiestratsii ukrainskoho naselennia za materialamy tserkovnoho ta fiskalnoho obliku dr. pol. XVIII st. [Features of age registration of the Ukrainian population based on church and fiscal records of the second half of the 18th c.]. *Naukovi zapysky VSPU im. M. Kotsiubynskoho – Scientific notes of Vinnytsia M. Kotsiubynskiy state pedagogical university*, 45, P. 31–38.
- Chernetskyi, Ye. (2001). Dokumenty fondu «Pereiaslavsko-Boryspilska dukhovna konsystoriia» TsDIAK Ukrainy yak dzherelo doslidzhennia shkidnykh tereniv Rechi Pospolytoi u XVIII st. [Documents of the “Pereiaslav-Boryspil ecclesiastical consistory” of the Central state historical archive of Ukraine as a source for studying the eastern lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 18th c.]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva – Studies in archival affairs and document science*, 7, P. 49–52.
- Chyruk, S. (2016). *Liutеранські колонії Південної України кінця XVIII – поч. XX ст.: історико-демографічний аспект [Lutheran colonies of Southern Ukraine from the late 18th – the early 20th c.: historical-demographic aspect]*. Dnipro, Ukraine.
- Dmytrenko, V. (2010). Rodyna sviaschenykyv sela Shkuraty Pyriatynskoi protopopii: sprobа rekonstruktsii za materialamy spovidnykh rozpysiv dr. pol. XVIII st. [The family of priests from the village of Shkuraty of the Pyriatyn protopopia: an attempt at reconstruction based on confession lists of the second half of the 18th c.]. *Kraieznavstvo – Local history*, 3, P. 104–108.
- Dmytrenko, V. (2013). Demografichni aspekty funktsionuvannia instytutu sim'i u kulturi rannomodernoho Ukrainskoho suspilstva seredy XVIII st. [Demographic aspects of the functioning of the family institution in the culture of early modern Ukrainian society in the mid-18th c.]. *Aktualni problemy vitchyznanoi ta vsesvitnoi istorii – Current issues in national and world history*, 24, P. 12–17.
- Dmytrenko, V. (2018). Vikovi kharakterystyky parafialnykh iiereiv Pyriatynskoi protopopii 60–70-kh rr. XVIII st. [Age characteristics of parish priests of the Pyriatyn protopopia in the 1760s–1770s]. *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk – Eminak: scientific quarterly*, 1 (21), P. 1, 10–14.
- Gladun, O. (2018). *Narysy z demografichnoi istorii Ukrainy XX st.: monohrafiia [Essays on the demographic history of Ukraine in the 20th c.: monograph]*. Kyiv, Ukraine.

⁴⁵ Волошин Ю. Статеві-вікова та шлюбна структура населення міста Полтави... С. 12.

⁴⁶ Полтавщина: енциклопедичний довідник / Ред. Кудрицький А. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. Бажа-на, 1992. С. 593.

⁴⁷ Острась Е. Врожайність зернових культур, хлібні ціни та забезпечення населення хлібом в Лівобережній Україні в др. пол. XVIII ст. Донецьк: Донецький національний університет, 2003. С. 56.

- Kazimirov, D. (2012). *Osoblyvosti formuvannia ta rozvytku sotennykh struktur Hetmanshchyny dr. pol. XVII – XVIII st. (za mat. Menskoï sotni Chernihivskoho polku)* [Formation and development of sotnia structures in the Hetmanshchyna of the late 17th – 18th c. (based on the Menska sotnia of the Chernihiv regiment)]. Kyiv, Ukraine.
- Kudrytskyi, A. (Ed.). (1992). *Poltavshchyna: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Poltavshchyna: Encyclopedic reference]. Kyiv, Ukraine.
- Lyman, I. (Ed.). (2004). *Pravoslavna tserkva na pivdni Ukrainy (1775–1781)* [The Orthodox Church in Southern Ukraine (1775–1781)]. Zaporizhzhia, Ukraine.
- Momot, A. (2018). *Silske naselennia: statevo-vikova kharakterystyka* [Rural population: age-sex structure]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
- Mytsyk, Yu. (2008). *Konsystoriia, Kyivska dukhovna konsystoriia* [Consistory, Kyiv ecclesiastical consistory]. Kyiv, Ukraine.
- Ostras, E. (2003). *Vrozhaïnist zernovykh kultur, khlibni tsyny ta zabezpechennia naselennia khlibom v Livoberezhnii Ukraini v dr. pol. XVIII st.* [Grain yield, bread prices and food provision in Left-Bank Ukraine in the second half of the 18th c.]. Donetsk, Ukraine.
- Romanova, O. (2008). *Spovidalni knyhy Kyïvskoï mytropoliï XVIII st. yak sposib tserkovnoho kontroliu za moraliu parafiian* [Confessional books of the Kyiv metropolis in the 18th c. as a means of church control over the morality of parishioners]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian historical journal*, (4), P. 122–148.
- Sakalo, O. (2008). *Domohospodarstva silskoho naselennia Hetmanshchyny v dr. pol. XVIII st.: typologhiia i struktura (na prykladi sil Yablunivskoi sotni Lubenskoho polku)* [Rural population's households of the Hetmanshchyna of the second half of the 18th c.: typology and structure (on the example of villages of the Yablunivska sotnia, Lubenskyi regiment)]. *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv – Scientific notes. Collected papers of young scholars and postgraduates*, 16, P. 17–40.
- Sakalo, O. (2009). *Dzherela istorychnoi demografii: spovidnyi rozpyis* [Sources of historical demography: confession lists]. *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv – Scientific notes. Collected papers of young scholars and postgraduates*, 19 (1), P. 379–386.
- Serdiuk, I. (2008). *Osoblyvosti vidobrazhennia vikovykh katehoriï naselennia Livoberezhnoi Ukrainy v Rumiantsevskomu opysi Malorosii* [Peculiarities of the age categories of the population of Left-Bank Ukraine in the Rumiantsev description of Malorossia]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Bulletin of Cherkasy university*, 133–134, P. 55–62.
- Serdiuk, I. (2011). *Polkovykh horodov obyvately: istoryko-demografichna kharakterystyka miskoho naselennia Hetmanshchyny dr. pol. XVIII st.* [Inhabitants of regiment towns: a historical-demographic profile of urban population of Hetmanshchyna in the second half of the 18th c.]. Poltava, Ukraine.
- Serdiuk, I. (2013). *Tochnist vkazannia viku v dokumentakh metrychnoho obliku naselennia Kyïvskoï ieparkhii XVIII st.* [Accuracy of age indication in the metric documents of the Kyiv eparchy in the 18th c.]. Poltava, Ukraine.
- Voloshyn, Yu. (2005). *Rozkolnytski slobody na terytorii Pivnichnoi Hetmanshchyny u XVIII st. (istoryko-demografichniy aspekt)* [Old believer settlements in Northern Hetmanshchyna in the 18th c. (historical-demographic aspect)]. Poltava, Ukraine.
- Voloshyn, Yu. (2011). *Statevo-vikova ta shliubna struktura naselennia mista Poltavy v dr. pol. XVIII st.* [Age-sex and marital structure of the population of the city of Poltava in the second half of the 18th c.]. *Istorychna pamiat – Historical memory*, 1, P. 5–24.
- Voloshyn, Yu. (2013). *Naselenist domohospodarstv i struktura rodyn meshkantsiv Poltavy dr. pol. XVII st. (za materialamy spovidnykh rozpyisiv)* [Household occupancy and family structure of Poltava residents in the second half of the 17th c. (based on confession lists)]. *Sotsium – Socium*, 10, P. 31–50.
- Voloshyn, Yu. (2020). *Statevo-vikova struktura naselennia Pyriatynskoi protopopii Kyïvskoï mytropoliï v ser. XVIII st.* [Age-sex structure of the population of the Pyriatyn protopopia of the Kyiv metropolis in the mid-18th c.]. Lviv, Ukraine.

Костиренко Тамара Олексіївна – асистент кафедри педагогіки та суспільних наук Полтавського університету економіки і торгівлі (вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, 36003, Україна).

Kostyrenko Tamara – assistant professor of the department of pedagogy and social sciences of the Poltava university of economics and trade (3 Ivan Bank str., Poltava, 36003, Ukraine). E-mail: tomahistory2@gmail.com

Дата подання: 14 березня 2025 р.

Дата затвердження до друку: 20 вересня 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Костиренко, Т. Статеві-вікова структура сотенних містечок Полтавського полку в 1775 р. (на прикладі Великих Будищ, Старих і Нових Санжар). *Сіверянський літопис*. 2025. № 5. С. 46–58. DOI: 10.58407/litopis.250505.

Цитування за стандартом APA

Kostyrenko, T. (2025). Statevo-vikova struktura sotennykh mistechok Poltavskoho polku v 1775 r. (na prykladi Velykykh Budyshch, Starykh i Novykh Sanzhar) [Age-sex structure of the sotnia towns of the Poltava regiment in 1775 (on the example of Velyki Budyshcha, Stari and Novi Sanzhary)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 46–58. DOI: 10.58407/litopis.250505.